УДК 349.3

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В ДОКУМЕНТАХ ООН

Басова І. С.,

аспірант відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Проблема внутрішньо переміщених осіб відома не тільки Україні, а й усьому світу. Згідно зі статистичними даними докладу[1] Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців з питань переміщень у світі на кінець 2014 р. кількість вимушено переміщених осіб становила 59,5 млн осіб, з яких 38,2 млн – це внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО). Наприклад, загальновідомими є воєнні дії в Грузії у 1992 – 1993 рр. та воєнна агресія Росії у 2008 р. (Абхазія, Південна Осетія), де кількість ВПО становила близько 257,989 осіб[2], у 1991 р. в Азербайджані (Нагорний Карабах) – 789 тис. осіб[3], в Україні станом на 04.09.2017 р. Мінсоцполітики України обліковано 1 591 670 ВПО[4].

З огляду на дослідження нормативно-правового регулювання ВПО в окремих країнах актуальним залишається питання міжнародного регулювання зазначеної категорії осіб, їх місця в міжнародній правовій системі, діяльності міжнародних структур та органів щодо них.

Як зазначалося вище, ВПО не є новою категорією для світу. Серед міжнародних структур та органів у галузі захисту прав і свобод людини, зокрема ВПО, можна виділити такі: Організація Об'єднаних Націй

---

[1] Парламентська Ассамблея Чорноморського Економічного Співробітництва (ПАЧЕС) / Комітет з економічних, торгівельних, технологічних та екологічнихпитань //Док. GA47/EC46/REP/16/r.29.06.2016 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pabsec.org/depo/documents/reports-and-recommendations/ru-rep-dzs6yc8vsm.pdf (05.09.2017).

[2] УВКБ ООН. Дослідження намірів щодо реалізації довготривалих рішень: думки внутрішньо переміщених осіб в Грузії. 01.06.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refworld.org.ru/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=55e575c24&skip=0&query=%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0&coi=GEO (05.09.2017).

[3] Наслідки військової агресії Арменії. Статистична інформація. Міністерство оборони Азербайджанської республіки. 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mod.gov.az/ru/posledstviya-voennoj-agressii-armenii-statistika-412/ (05.09.2017).

[4] Мінсоцполітики України. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.msp.gov.ua/news/13851.html (06.09.2017).

© Басова І. С., 2017

(далі – ООН) – Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН); Організація з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ); Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ); Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ) та Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця та інші. Окремо зупинимось на діяльності ООН щодо ВПО.

У межах ООН ключову роль у вирішенні проблемних питань ВПО покладено на Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН). Останнє співпрацює з урядами та відповідними організаціями з питань ВПО, проводить дослідження в галузі прав людини ВПО, здійснює захист прав ВПО відповідно до положень Керівних принципів з питання переміщення осіб всередині країни[1] від 11.02.1998 р., надає гуманітарну допомогу, приймає правові та директивні документи, довідкові та тематичні матеріали та інші.

У ході дослідження нормативної бази УВКБ ООН щодо ВПО встановлено, що остання є систематизованою та структурованою. Так, УВКБ ООН здійснює такий поділ[2]: 1) *нормативно-правові акти, що регулюють питання виключно ВПО* («Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни»[3] ООН, 1998 р.); 2) *документи УВКБ ООН з питань ВПО* (Керівництво УВКБ ООН по роботі з особами похилого віку в умовах переміщення, 2013 р., Керівництво УВКБ ООН по роботі з особами, фізичні можливості яких обмежені в умовах переміщення, 2011 р. та інші; 3) *інші директивні документи щодо ВПО* (Доклад Представника Генерального секретаря ООН з питань прав людини ВПО г-на Вальтера Келина від 03.01.1993 р., Резолюція Ради з прав людини ГА ООН «Права людини ВПО» від 17.07.2012 р., Резолюція ГА ООН «Положення ВПО і біженців з Абхазії, Грузії, та Цхінвальського району Південної Осетії Грузії» від 05.06.2014 р. та інші; 4) *звіти Виконавчого комітету УВКБ ООН щодо ВПО* (Висновок УВКБ ООН «Особи, переміщені всередині країни» від 07.10.1994 р. № 75, Висновок УВКБ ООН з міжнародного захисту від 08.10.1999 р. № 87 та ін.).

Незважаючи на достатню кількість нормативного матеріалу з питань ВПО, питання створення єдиного обов'язкового міжнародно-правового акта, що визначав би правила поведінки ВПО та органів державної влади, їх права та обов'язки, форми захисту, залишається актуальним.

---

[1] Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны. Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС) от 22 июля 1998 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refworld.org.ru/docid/472840ec2.html (06.09.2017).

[2] Внутренне перемещенные лица. Refworld. The UN RefugeeAgency. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refworld.org.ru/idps.html (06.09.2017).

[3] Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны. Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС) от 22 июля 1998 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refworld.org.ru/docid/472840ec2.html (05.09.2017).

Сьогодні єдиним міжнародним документом з питань ВПО, створеним у межах ООН, є Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни від 11.02.1998 р. (далі – Принципи). Обов'язкової юридичної сили Принципи не мають, а носять лише рекомендаційний характер, хоча змістовно засновані на нормах міжнародного права, насамперед у галузі прав людини, положень міжнародного гуманітарного права. Зазначений міжнародний документ слугує керівництвом та орієнтиром при виробленні національної політики країн (особливо при створенні законодавчої бази), що зіштовхнулися з проблемами масових вимушених внутрішніх переміщень, містить категоріальний апарат, перелік прав і гарантій, форм захисту осіб, які переміщуються всередині країни, рекомендації для держав, що стикнулися з такою проблемою тощо. Наприклад, саме відповідно до їх змісту сформульоване поняття ВПО в Україні, включені положення щодо правосуб'єктності, прав і свобод останніх, визначені питання гарантій під час повернення, альтернативного розселення, реінтеграції, отримання соціальних допомог, участі та співпраці з міжнародними гуманітарними організаціями тощо. Така практика існує і в інших країнах, наприклад Грузії, Азербайджані, Сербії. На наш погляд, Принципи є вдалим міжнародним рішенням на шляху міжнародно-правового регулювання питань, пов'язаних із ВПО у світі, що має достатньо змістовну складову. Проте вважаємо, що доцільним було б надати їм обов'язковий характер, змістовно розширити коло проблемних питань, зумовлених специфікою причин та факторів внутрішніх переміщень інших країн.

Важливе значення мають також директивні документи, звіти, до змісту яких включені питання щодо ВПО. Наприклад, Керівництвом УВКБ ООН по роботі з особами похилого віку в умовах переміщення 2013 р. визначаються основні напрямки та особливості у роботі з ВПО – особами похилого віку, рекомендації щодо забезпечення та захисту їх прав. Це, передусім, недопущення дискримінації, сприяння у включенні потреб таких осіб до національних стратегій і програм, забезпечення доступності житла та медичної допомоги та ін.

Серед документів ООН загального характеру з питань ВПО в межах ООН приймаються акти щодо певної країни або регіону. Наприклад, Резолюцією ГА ООН «Положення ВПО і біженців з Абхазії, Грузії, та Цхінвальського району Південної Осетії Грузії» від 05.06.2014 р. порушуються питання щодо необхідності дотримання майнових прав ВПО, визнання права ВПО на повернення до своїх домівок по всій території Грузії, в тому числі Абхазії, Цхінвальського району Південної Осетії Грузії, необхідності забезпечення безперешкодного доступу до гуманітарної допомоги ВПО тощо.

Отже, питання міжнародно-правового регулювання ВПО у світі є актуальною проблемою сьогодення. Ключовою міжнародною структурою в галузі захисту прав і свобод ВПО в межах міжнародного спів-

робітництва є ООН загалом та УВКБ ООН зокрема. Їх нормативна база є систематизованою і структурованою та охоплює широке коло проблемних питань ВПО, містить положення по окремо взятим країнам. Достатня увага приділяється створенню інформаційного та довідкового матеріалу щодо ВПО, статистичним даним, звітовій інформації. Проте важливим та відкритим залишається питання відсутності єдиного загальнообов'язкового міжнародного нормативно-правового акта щодо ВПО. Сьогодні єдиним міжнародним документом щодо ВПО є Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни 1998 р., які, на жаль, не мають обов'язкової юридичної сили, а носять рекомендаційний характер. Надання Принципам сили міжнародного нормативно-правового акта підвищить актуальність питання ВПО у світі загалом, а для національних держав зокрема дозволить стати ефективною міжнародно-правовою основою для формування державної політики в частині захисту прав і свобод ВПО.